

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בסעודה שלישית פרשת וישלח תשע"ה לפ"ק

יצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתכ"ח

גם להבין דלכאורה זה סותר מה שכתוב ברש"י (ל-טו) דלפי שזלולה רחל במשכב הצדיק במעשה הדודאים, לא זכתה להקבר עמו (ב"ר מב-ג). ובפשטות יש לומר דחדא מתורצת בחברתה, דמטעם זה שתעורר רחמים על בניה, היו יכולים לקבור שם את לאה, ועבור שזלולה רחל במשכב הצדיק, על כן נפלה גורלה שלא תקבר היא עם יעקב. - אך עצם הדבר פליאה, לומר כן על רחל אמנו שזלולה במשכב הצדיק.

ונראה דהנה בגמרא (סנהדרין צט:) אמרו, דמנשה היה דורש באגדת של דופי, לא היה לו למשה לכתוב אלא וילך ראובן בימי קציר חטים וגו' (ל-יב). וכתוב בחתם סופר (פ' ויצא קג:) דטובא קא משמע לך, זה היה מעשה בימי קציר חטים, שהוא שבועות זמן מתן תורתנו (בתרגום יונתן בן עוזיאל, ואז ראובן בימי סיון וכו'), וראוי להתעבר מיששכר בעל תורה. ולהיות רחל עקרה, על כן התאוננה לאה על שכיבת אותה הלילה שהיתה עונתה של רחל ואינה ראויה לעיבור, ורחל הצדקת מכרה שכיבת הצדיק בדודאים, לא שח"ו זלולה בשכיבת הצדיק, אלא שתודמן שכיבת הלילה ההוא ללאה בעלת הבנים. וטובא קא משמע לך במה שהיה זה בימי קציר חטים, זמן מתן תורה. אך מנשה כפר אין תורה מן השמים, אם כן ליתא להנ"ל, על כן דרש באגדה של דופי לא היה לו למשה לכתוב אלא וילך ראובן ע"כ. וכן כתוב בתורת משה (קכג:).

ויש להוסיף דאיתא בגמרא (ברכות יז.) אמר ליה רב לרבי חייא נשים במאי זכיין, באקרויי בנייהו לבי כנישתא [תניננות של בית רבן היו רגילין להיות למדים לפני רבן בבית הכנסת], ובאתנויי גברייהו בי רבנן [בית המדרש,

עם לבן גרתי ואחר עד עתה, ויהי לי שור וחמור צאן ועבד וגו' (לכ-ה). במדרש תנחומא (וישלח א), אמר יעקב אין לי לירא ממך שהרי נולד יוסף שנקרא שור שנאמר (דברים לג-ו) בכור שורו הדר לו, וחמור זה משיח בן דוד ע"ש. ובילקוט (רמז קל) חמור זה יששכר דכתיב יששכר חמור גרם (בראשית מד-יד), ובן בנו של יוסף עומד לכלות את עמלק דכתיב (שמות יז-ג) ויחלוש יהושע וגו', ובניו של יששכר יודעים מה הקב"ה עושה בעולמו וכו' ע"ש. ולכאורה יש להבין דבשלמא מה שהזכיר לו את יוסף, כוונתו למה דאיתא במדרש (ב"ר עה-ה) למה עם לבן גרתי ואחר עד עתה, שעדיין לא נולד שטנו של אותו האיש, דאמר רבי פנחס בשם רבי שמואל בר נחמן מסורת הוא שאין עשו נופל אלא ביד בניה של רחל וכו' ע"ש. אבל למה הזכיר את יששכר יותר משאר השבטים, אשר כולם אהובים וברורים.

עוד מצינו ביעקב שאמר ליוסף, ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך, בעוד כברת ארץ לבא אפרתה, ואקברה שם בדרך אפרת הוא בית לחם (מח-ז). וברש"י ולא הולכתיה אפילו לבית לחם להכניסה לארץ, וידעתי שיש בלבך עלי, אבל דע לך שעל פי הדבור קברתיה שם, שתהא לעזרה לבניה, כשיגלה אותם נבזוראדן והיו עוברים דרך שם, יצאת רחל על קברה ובוכה ומבקשת עליהם רחמים, שנאמר (ירמיה לא-יד) קול ברמה נשמע וגו'. והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאם ה' וגו', ושבנו בנים לגבולם (ב"ר פב-י) ע"כ. ויש להבין למה צריכין עבור זה רחל דייקא, והלא גם לאה היא אם הבנים, שילדה יותר שבטים מרחל, ויוכל לקבור שם את לאה שתעורר רחמים.

למעלה, ולכן רחל מבכה על בניה. והגם שבפועל לאה היא האם של יששכר, מכל מקום זכות רחל עדיפא אצלו, שהרי אבידת אמו ואבידת הגורם לתורתו, כגון המחזיק תורה, הוא קודם לאבידת אמו. ועוד גם זאת, כי לאה העמידה את יששכר מתוך עידון, לא כן רחל אמנו עלתה לה זאת במסירת נפש, לוותר על משכב הצדיק עבור להעמיד עמוד התורה, הרי זה החזקת התורה במסירת נפשה, וזכותה יותר גדולה ביששכר מזכותה של לאה.

והנה רחל החשיבה מאוד משכב הצדיק, אך עבור העמדת עמוד התורה בעולם ויתרה וזלזלה במשכב הצדיק, כי אין בעיניה דבר חשוב יותר מהתורה, ועל כן ויתרה על הכל כדי להעמיד את יששכר, ועל כן זכותה ביששכר מופלגת מאד, וראויה היא שתעורר רחמי שמים בבכייתה על הגלות. ובשביל שזלזלה במשכב הצדיק לא נקברה במערת המכפלה, כדי לעורר רחמי שמים על גאולתן של ישראל, בזכות שהעמידה את יששכר במסירת נפש. ועל כן השיב לה ה', כי 'יש שכר' לפעולתך, זכות מסירת נפשך על העמדת התורה יעמוד לישראל, ושוב בנים לגבולם.

ונראה דוהו שאמרה לאה בלידת יששכר, נתן אלקים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי, ותקרא שמו יששכר (ל-יח). כי הכתוב אומר, ותרא לאה כי עמדה מלדת, ותקח את זלפה שפחתה, ותתן אותה ליעקב לאשה (ל-ט). וכתוב ברמב"ן שם כי האמהות היו נביאות (ב"ר עב-ד), יודעות שעתיד יעקב להעמיד י"ב שבטים, ורצתה שיהיו לו רוב הבנים ממנה או משפחתה שהיא ברשותה ע"ש. ואם כן ויתרה לאה על עונתה למסור לו שפחתו להעמיד תולדות, על כן ניתן לה שכרה מדה כנגד מדה, שגם עבורה תוותר רחל שתוכל להעמיד את יששכר, כי במדה שאדם מודד מודדין לו (סוטה ט). [ועיין עוד בזה בשמן ראש לחנוכה דרוש עד].

*

והנה פרשת הקודמת מסיימת, ויעקב הלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי אלקים, ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלקים זה, ויקרא שם המקום ההוא מחנים (לכ-ב). וברש"י ויפגעו בו, מלאכים של ארץ ישראל באו לקראתו ללוותו לארץ. מחנים, שתי מחנות, של חוצה לארץ שבאו עמו עד

ששם שונים משנה וגמרא], ונטרין לגברייהו עד דאתו מבי רבנן [ממתינות לבעליהן, ונותנות להם רשות ללכת וללמוד תורה בעיר אחרת] ע"כ. ולפי זה רחל שהיתה עקרה, לא היתה לה זכות תורה של אקרויי בנייהו. וגם באתנויי גברייהו בי רבנן, ששולחות בעליהן לבית המדרש, כי יעקב איש תם יושב אהלים משחר טל ימי ילדותו. על כן כאשר בא לידה הזדמנות להיות לה זכות של תורה, שתוותר על עונתה כדי שתוכל לאה להוריד נשמת יששכר, ותהיה לה חלק בלידתו, עשתה זאת במסירת נפש, לוותר על משכב אותו צדיק, כדי להיות לה חלק להעמיד עמוד התורה בישראל.

ואיתא בגמרא (סנהדרין ט): כל המלמד בן חבירו תורה, מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו ע"ש. וכמו כן הוא במחזיק את התורה, וכדאיתא (שם) גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה (תהלים עז-ט), וכי יוסף ילד והלא יעקב ילד, אלא יעקב ילד ויוסף כלכל, לפיכך נקראו על שמו ע"ש. וכן איפסק להלכתא, דאבידת אביו ואבידת רבו, אבידת רבו קודמת (בבא מציעא לג.), ומבואר בש"ך (יו"ד סימן רמה ס"ק טו) דאבידת המחזיקו שיוכל ללמוד אצל רבו, אבידת בעל הנותן קודם ע"כ. ואם כן יששכר שבא לעולם בזכותה של רחל, נחשב גם הוא בין זרעה של רחל. וכיון שמסורתה הוא שאין עשו נפל אלא ביד בניה של רחל, הרי גם יששכר בכלל זה. ושפיר הודיע יעקב ללבן, ויהי לי שור וחמור, זה יוסף ויששכר זרעה של רחל, ואין לי לירא ממך, כי נפול תפול לפניהם.

עוד גם זאת, כי יששכר שהוא עמוד התורה גורם לגאולתן של ישראל, וכמאמרם (ויק"ר ז-ג) אין הגליות מתכנסות אלא בזכות המשניות שנאמר (הושע ח-ג) גם כי יתנו בגוים עתה אקבצם ע"ש. ולכן נאמר יששכר חמור גרם (מט-ד), כי הגאולה תהיה על ידי מלך המשיח, עני ורוכב על החמור (זכריה ט-ט), ויששכר 'חמור גרם', הוא גורם לראות גאולתן של ישראל על ידי העני הרוכב על החמור. ולכן הודיע יעקב ללבן, ויהי לי שור וחמור, שיש לו גם זכות התורה של יששכר העומדת כנגד עשו. ובזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות ובתי מדרשות, אין הידים ידי עשו (ב"ר סה-טז).

וכיון שרחל גרמה לידת יששכר, נקרא יששכר על שמה, ועל כן בדין שבכיותיה של אם יששכר תעשה רושם

כאן, ושל ארץ ישראל שבאו לקראתו (תנחומא וישלח ג) ע"כ. והקשו המפרשים מהא דמבואר לעיל ביציאתו של יעקב לחרן. ויחלום והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה, והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו (כה-יב). וברש"י עולים תחלה ואחר כך יורדים. מלאכים שליווהו בארץ אין יוצאים חוצה לארץ ועלו לרקיע, וירדו מלאכי חוצה לארץ ללוותו (ב"ר סח-יב) ע"כ. הרי דמתחלה עולים המלאכים שליווהו עד עתה, ואחר כך יורדים המלאכים החדשים. וביני ביני וה' נצב עליו לשמרו. ואילו כאן ירדו מלאכי ארץ ישראל עוד קודם שעלו מלאכי חוץ לארץ, ועבור זה קרא שם המקום מחנים. וברמב"ן תמה עוד יותר, שהרי עדיין לא הגיע יעקב לארץ, ורחוק היה משם, ושלח מלאכים אל עשו מרחוק, ושם (להלן לב-כג) נאמר ויעבור את מעבר יבק, שהוא יבק הנחל גבול בני עמון (דברים ג-טז), שהוא דרומית מזרחית לארץ ישראל, ועדיין יש לו לעבור גבול בני עמון ומואב ואחרי כך ארץ אדום. ותחלת ביאתו בארץ בשכם היה, שנאמר (להלן לג-יח) ויבא יעקב שלם עיר שכם אשר בארץ כנען ע"ש. ואם כן פגישה זו לא היתה בגבול ארץ ישראל, מקום צריכיני המלאכים להתחלף אלו עם אלו.

ונראה על פי מה שכתוב ברמב"ן (יב-ו) דכל מה שאירע לאבות סימן לבנים (תנחומא לך ט), ולכן יאריכו הכתובים בספור המסעות וכו', וכולם באים ללמד על העתיד, כי כאשר יבוא המקרה לנביא משלשת האבות, יתבונן ממנו הדבר הנגזר לבוא לזרעו וכו' ע"ש. והנה מצינו בכניסת ישראל לארץ ישראל שנעשה להם נס בנחל ארנון, כמבואר ברש"י (במדבר כא-ד) שהיו האמוריים נחבאים בתוך ההר, וכיון שבאו ישראל לעבור נודעזע ההר של ארץ ישראל, כשפחה היוצאת להקביל פני גבירתה, ונתקרב לצד הר של מואב, ונכנסו אותן השדים לתוך אותן נקעים והרגום. וזהו אשר נטה לשבת ער, שההר נטה ממקומו ונתקרב לצד גבול מואב ונדבק בו וזהו ונשען לגבול מואב (תנחומא ב) ע"כ. וכמו כן כאשר בא יעקב ליכנס כעת מחוץ לארץ לארץ ישראל, קפצה לו הארץ עם אוריה של ארץ ישראל לקראתו, כשפחה המקבלת פני גבירתה, ובוה נעשה פועל דמיוני להעתיד כאשר יכנסו ישראל לארצם.

אז על קרקע חוץ לארץ. ולכן רק כאשר יצא יעקב מארץ ישראל לחרן, היו מלאכי ארץ ישראל עולים תחלה ואחר כך ירדו מלאכי חוץ לארץ כאשר עבר את הגבול. אבל כעת בכניסתו לארץ, קפצה כנגדו קדושת הארץ למקומו, ושפיר יתכן שיהיו שם מלאכי חוץ לארץ עם מלאכי ארץ ישראל יחד, וקרא שם המקום ההוא מחנים.

ובה יתבאר להלן בפרשה, שאמר יעקב לעשו, אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי, כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלקים ותרצני (לג-ו). והיא פליאה עצומה לומר על ראיית עשו שהוא כראות פני אלקים. ונראה כי הסיבה שהפציר יעקב כל כך בעשו ליקח מנחתו מידו, דידוע דברי הרמב"ם (לב-ד) כי יעקב הכין בפרשה זו דרך על כל הגליות, אשר כל מה שאירע לאבינו עם עשו אחיו, יארע לנו תמיד עם בני עשו, וראוי לנו לאחוז בדרכו של צדיק, שנודמן עצמינו לשלשת הדברים שהזמין הוא עצמו, לתפלה ו'לדורון' ולהצלה וכו' ע"ש. ולכן הגם שכעת השלים עם עשו על שנפל על צוארו ונשקו, אבל בידוע שעשו שונא ליעקב, ויצטרכו במשך הגליות לשחדו בכסף, על כן הפציר בעשו שיקח ממנו המנחה, כדי לעשות פועל דמיוני לדורות. ושמעתי בשם מרן מסאטמאר זי"ע שאמר בדרך צחות, שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקב"ה מצילנו מידם (הגדה של פסח). והיינו שאנו ניצולים על ידי שהם מקבלים שוחד 'בידים' ע"כ.

והנה ראה יעקב פועל דמיוני במה שראה מלאכי ארץ ישראל בחוץ לארץ, להורות לו שכן תהא גם לעתיד בכניסתם לארץ ישראל. ובבחינה זו רצה כעת שיקבל עשו הדורן בידו. ועל כן אמר לו, אם נא מצאתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי, כי על כן ראיתי פניך כראות פני אלקים, כמו שראיתי פני מלאכי אלקים כעת כאשר אני עומד עדיין בחוץ לארץ, והוא לפועל דמיוני לבני שכן יהא לעתיד, על דרך זה אני רואה כעת פניך, לעשות גם בזה פועל דמיוני על העתיד, וקח נא את ברכתי אשר הובאת לך, ויפצר בו ויקח.

*

והנה תחילת כניסתו לארץ ישראל היתה בשכם, ואמר הכתוב, ויבא יעקב שלם עיר שכם וגו', ויחן את פני העיר (לג-יח). והנגינה היא 'מונח רביעי'. ויש לומר בזה רמז,

ומעתה שפיר יתכן שבאו מלאכי ארץ ישראל לקראתו, אם כי עדיין היה אז רחוק מגבול ארץ ישראל, כי נמשכה קדושת הארץ עד מקומו, והיה שורה קדושת הארץ

עשות ה' אלקים ארץ תחלה, היינו ארץ ישראל, ושמים היינו שמים של חוץ לארץ, שקדושתה פחותה מקרקע של ארץ ישראל.

זכמו כן הם מדריגות המלאכים שהם צבא השמים, הנה ארץ העמים אין בה קדושה וגזרו עליה טומאה, ומדריגה הראשונה בקדושה ממטה למעלה היא, השמים שמעל חוץ לארץ ומלאכי חוץ לארץ הם קדושה הראשונה, ואחריה בא ארץ ישראל שהיא הקדושה השנייה, ואחר זה היא השמים שמעל לארץ ישראל, עם מלאכי ארץ ישראל, שזהו המדריגה השלישית שבקדושה. ומעתה כיון דאמרו (סנהדרין צג.) גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת ע"ש. והרי מלאכי ארץ ישראל באו למטה לשמש וללוות את יעקב, אם כן קדושת יעקב למעלה ממלאכי ארץ ישראל, והוא עומד בקדושה הרביעית, ועל כן שפיר בא עליו הרמוז, כאשר יבוא יעקב שלם, מונח רביעי, שהגיע למדריגה הרביעית בקדושה, לעמוד במדריגה יתירה מהמלאכים.

ובזה היה נראה לבאר מה שאמרו (פסחים סח:) רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא [היה מצוה לאנשי ביתו להכין לו סעודה], אמר אי לאו האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא ע"ש. ולכאורה יש להבין למה דקדק להכין עגלא תלתא דייקא. ונראה כי על ידי מתן תורה זכו בני אדם להתעלות להיות צדיקים, שמדריגתם עדיפא ממדריגת מלאכי מעלה וכמו שנתבאר. והנה במלאכים כתיב (יחזקאל א-י) וכף רגליהם ככף רגל עגל, והמלאכים היותר גדלים הם מלאכי ארץ ישראל שהם עומדים בקדושה השלישית, והם נרמזים ב'עגלא תלתא', ורב יוסף ודכוותיהו עדיפי מיניהו, ועל כן אמר עבדי לי עגלא תלתא, דאי לאו האי יומא כמה יוסף איכא בשוקא, ועל ידי התורה אנו זוכין שנוכל להיות במדריגה יותר גדולה מהמלאכים. - וגם בפשוטו יש לומר, כי מלאכי מעלה מחולקים לשלשה סוגים, וכמו שאומרים בתפלה, וה'אופנים' ו'חיות הקודש', מתנשאים לעומת ה'שרפים', והם מרומזים ב'עגלא תלתא', ועל ידי התורה הצדיקים עולם במעלתם יותר מהם.

והנה פנינו מועדות כעת לחונן את עפרה, ולשכון באוירה המחכמת, ישלח ה' את מלאכיו לפנינו לשמור צאתנו ובואנו לחיים ולשלום, ולקבל תפלותינו בעין יפה ורוח נדיבה, עדי נזכה כולנו לראות בשוב ה' את שבות עמו במהרה דידן בביאת בן דוד בב"א.

דמבואר באור החיים הק' (פ' אמור כביב) דאיתא בזוה"ק (ח"א פג.) כי חלקי הנשמה בישראל הם חמשה, נפש רוח נשמה חיה יחידה, ויש אדם שזוכה לכל המדריגות הללו, ויש שזוכה לשלש, ויש לשתיים, ויש לאחד, כל אחד לפי מעשיו ע"ש. והנה מדריגה הראשונה יש בכל אחד מישראל, כי לכל אחד יש נשמה חלק אלוה-ממעל, ורק שאר המדריגות הם תלויין ועומדים לפי מצבו בעבודת קונו והתעלותו. ויעקב אבינו אחר שהשתלם בנסיונותיו בבית לבן ועמד בצדקו, ונכנס לאוירא דארץ ישראל, בא שם בשלימותו, ויבא יעקב 'שלם'. ולא רק בדרגות הראשונות של מעלת הנשמה. אלא 'ויחן' את פני העיר, ר"ת נ'שמה ח'יה י'חידה, שגם בזה היה שלם. וזהו מונח רביעי, שהיה מונח בו גם ארבע בחינות של הנשמה אשר אין האדם זוכה להם אלא על ידי עבודתו.

ועוד שהרי אמרו חז"ל (כתובות עה.) חד מנייהו [מבני ארץ ישראל] עדיף [פקחים וחריפים] כתרי מינן. וחד מינן כי סליק להתם עדיף כתרי מנייהו ע"ש. אם כן מתעלה להיות כארבע בני חוץ לארץ. ולכן כאשר יעקב סליק כעת להתם, מונח רביעי, נתעלה להיות כארבעה מבני חוץ לארץ.

*

ויש לומר עוד בזה, בהקדם לבאר הא דאיתא בגמרא (חגיגה יב.) בית שמאי אומרים שמים נבראו תחלה ואחר כך נבראת הארץ שנאמר (בראשית א-א) בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, ובית הלל אומרים ארץ נברא תחלה ואחר כך שמים שנאמר (שם ב-ד) ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים ע"כ. ונראה דאלו ואלו דברי אלקים חיים, והוא בהקדם מה שכתוב בתורת משה (פ' ואתחנן כז:) דקרקע ארץ ישראל קדושתה עצומה יותר משמים שעל חוץ לארץ. ומשה רבינו בהגיעו לגבול ארץ ישראל, הרגיש אור נפלא וקדושה עצומה מה שלא הרגיש אפילו בשמים ע"ש. ואם כן סדר השתלשלות הקדושה מלמעלה למטה הוא, השמים מעל לארץ ישראל, קרקע ארץ ישראל, השמים מעל לחוץ לארץ, קרקע חוץ לארץ. ועל סדר זה נברא העולם. ותחלת הבריאה היתה בארץ ישראל, ועל זה נאמר בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ, שמים של ארץ ישראל תחלה ואחר כך הארץ. ושוב בא בריאת חוץ לארץ שמים תחלה ואחר כך הארץ, ועל זה נאמר ביום

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בסעודה שלישית פרשת וישב תשע"ה לפ"ק

בעיה"ק ירושלים תובב"א

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתכ"ט

לומר אשר יכה כו'. ותו, ושם דביר לפנים קרית ספר, מאי נפקא מינה איך שמה היה מתחלה. ותו, אשר יכה את קרית ספר, הוי ליה למימר אשר יכה את דביר, כי למה יזכור שמה הראשון בפשוטו. וחז"ל אמרו (תמורה טו.) קרית ספר אלו שי"ן הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה, והחזירן עתניאל מפלפולו, וזה תמוה יותר שבאו רז"ל להוציא קרא לגמרי מפשטיה.

ואמר כי הענין כך הוא, כי מה שכבשו ישראל את הארץ שלא כדרך הטבע, היינו לפי שהתורה היא דפוס העולם, ובתורה נברא העולם (ב"ר א-א), וארץ ישראל הוא אדוק בתורה, וכל חלק ממנה חיותו הוא מחלק תורה המתייחס אליה. וכאשר קבלו ישראל התורה וקיימוה, נמצא כל חיות ארץ ישראל היה בידם, לזאת כבשוה בלי עמל ויגיעה. והנה נודע, (וזה"ק ח"א כ:) כי שם כל דבר הוא החיות והפנימיות של אותו דבר, כי נפש חיה הוא שמו. וזהו שאמר הכתוב, כי כשהגיעו אל יושבי דביר, ושם דביר 'לפנים' דייקא, ר"ל שם של דביר החיות והפנימיות שלו הוא קרית ספר, ואמרו רז"ל אלו ש' הלכות שנשתכחו בימי אבלו של משה, שזהו היה החיות של אותו המחזו, ממילא בהגיעם לשם תשש כחם ולא יכלו לכבוש, בהיות לא היה בידם החיות של אותו המחזו, לכן אמר כלב אשר יכה את קרית ספר דהיינו שיחזור ההלכות מפלפולו, וממילא ולכדה שילכד העיר אחר כך, ונתתי לו כו', וילכדה עתניאל כו' כמאמר רז"ל שהחזירן מפלפולו, ואז לכד המחזו ההוא עכ"ד. וכן כתוב באמרי פנחס (שער התורה אות י') בשם המגיד ממעזריטש זי"ע.

ומעתה יש לומר דעיר שכם שורשו היא ממצות מילה, שזה כולל גם שמירת קדושת הברית, אשר מי

וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה (לז-ה). וברש"י מקום מוכן לפורענות, שם קלקלו השבטים, שם ענו את דינה, שם נחלקה מלכות בית דוד, שנאמר (דברי הימים ב י-א) וילך רחבעם שכמה (תנחומא וישב ב) ע"כ. ויש להבין טעם הדבר שיצתה שכם משאר המקומות שהוא מקום מוכן לפורענות.

עוד מצינו בעיר שכם, שהיא המקום היחידי שכבש עוד יעקב אבינו לעצמו, קודם שכבשו ישראל את כל הארץ, וכמבואר במדרש (ב"ר פ"ג) כיון שעשו בניו אותו מעשה, אמר מה אני מניח את בני ליפול ביד אומות העולם, מה עשה נטל חרבו וקשתו ועמד לו על פתחה של שכם, ואמר אם יבואו האומות העולם להזדווג להם לבני, אני נלחם כנגדן. הוא דהוא אמר ליה ליוסף (בראשית מח-כב) ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך וגו'. והיכן מצינו שנטל אבינו יעקב חרבו וקשתו בשכם, שנאמר (שם) אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי ע"כ. ובפירוש מהרז"ו שם דבספר הישר ובילקוט מבואר, שאחר שבעה שנים שנסע יעקב משכם לבית אביו חזר עוד הפעם לשכם, ואז נתאספו מלכי כנען, ויצא יעקב להזדווג להם ע"ש. – וגם להבין למה נתן עיר שכם ליוסף דייקא.

ויש לומר על פי מה שכתב בערבי נחל (דרוש ב' לפרשת שלח ד"ה והנה) והנה שמעתי מחכם אחד לבאר פסוקי יהושע (טו-טז) ושופטים (א-יא) שאמר כלב בבואו אל דביר, ושם דביר לפנים קרית ספר, ויאמר כלב אשר יכה את קרית ספר ולכדה ונתתי לו את עכסה בתי לאשה, וילכדה עתניאל בן קנז כו'. וקשה, למה בכל מקום שהלכו לא היה כבד להם לכבוש, ודביר היה כבד להם עד שהוצרך כלב

עכדה"ק ע"ש. וכמו כן הוא בשכם בקל יוכל מדת הדין לפגוע בהאדם שחסר לו שמירת קדושה זו. ויתכן שמהאי טעמא אין יוצא ואין בא ליהודים בעיר שכם, שלא יכוו בגחלתו של יוסף הצדיק.

*

וישא עיניהם ויראו והנה אורחת ישמעאלים באה מגלעד, וגמליהם נושאים נכאת וצרי ולט, הולכים להוריד מצרימה (לו-כה). ולכאורה תיבת 'להוריד' נראה כמיותר. ונראה דאיתא ברש"י למה פרסם הכתוב את משאם, להודיע מתן שכרן של צדיקים, שאין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולזה נודמנו בשמים שלא יוזק מריח רע (ב"ר פד-יז) ע"כ. ובא הכתוב לומר כי סיבת משאם של נכאת וצרי ולט היתה, בשביל שהולכים 'להוריד' את יוסף מצרימה, על כן נודמן לפניו בשמים שלא יוזק מריח רע.

ולא עוד אלא שגם עצם הדבר שבא בדעתם של השבטים מחשבה כזו למכור את אחיהם, הלא לצדיק לא יאונה כל און, ורגלי חסידיו ישמור, והשבטים כולם בודאי שהם בכלל זה, אלא שכן גזרה חכמתו ית"ש, שימכרו את יוסף למצרים, לטובת ירידתו של יעקב והשבטים למצרים ברבות הימים, וכמאמרם (שבת פט): ראוי היה יעקב לירד למצרים בשלשלאות של ברזל, אלא שזכותו גרמה לו ע"ש. ואמרו במדרש (ב"ר פו-ב) אמר הקב"ה וכו', הריני מושך את בנו לפניו, והוא יורד אחריו על כרחו שלא בטובתו ע"ש. והוא שאמר הכתוב, כי תכלית וסיבת הדברים הללו, שבאו אורחת ישמעאלים כנגדם ומכרו את יוסף להם, היתה 'להוריד מצרימה', שעל ידי זה ישתלשל ירידת יעקב ובניו למצרים.

ומצינו להלן כאשר נתגלה יוסף לאחיו אמר להם, וישלחני אלקים לפניכם לשום לכם שארית בארץ, ולהחיות לכם לפליטה גדולה, ועתה לא אתם שלחם אותי הנה כי האלקים וגו' (מה-יז). ויש לומר כי הנה אנו רואים אשר יוסף קיבל באהבה כל מה שעבר עליו, אם כי בדרך הטבע מכירה זו פירושו להיות נותק מאביו ומשפחתו על כל ימי חייו, ולדור בערות הארץ, שהרי אין עבד יכול לברוח ממצרים (רש"י שמות יח-ט), אף על פי כן לא נשבר רוחו בקרבו, וקיבל גזירת הבורא עליו בשמחה, שהרי הכתוב מעיד עליו בהיותו בבית פוטיפר, ויהי ה' את יוסף (לט-ב), וכן נאמר שוב ביושבו בבית האסורים, ויהי ה' את יוסף (לט-כא),

יאמר זכיתי לבי שלא לפגום במה שהזהירה תורה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, ומי יעלה בידו לכוּבשה מהאומות. אמנם יעקב אבינו שהיה מופלג בקדושה, עד שאמר לבנו ראובן, כחי וראשית אוני (מט-ג), היא טפה ראשונה שלו, שלא ראה קרי מימיו (יומא עו.), אם כי היה אז בן פ"ד שנה, על כן עלה בידו לכבשה. והנה אמרו חז"ל (סוטה לו:) ותשב באיתן קשתו (מט-כד), ששבה קשתו לאיתנו ע"ש. אם כן קדושת הברית נרמזת בקשת. וזהו שאמר יעקב אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, בצלותי ובבעותי על ענין הקשת, שהרבה תפלה להיות שמור בקדושה זו, ולכן עלה בידו לכבוש את עיר שכם שמכוון נגד קדושה זו.

והנה מכל בניו של יעקב נתעלה יוסף ביותר במדה זו, עד שנעשה מרכבה למדת היסוד, קדושת יוסף הצדיק, ועמד בנסיונותיו העצומות בבית פוטיפר, על כן עיר שכם היא המתאימה לו ביותר, ששורשו גם מקדושה זו. ולכן אני נתתי לך 'שכם' אחד על אחיך, כי במדה זו יש לך חלק אחד יותר משאר אחיך, אשר לקחתי זאת מיד האמורי בחרבי ובקשתי, וגם אתה נתעלית בקדושה זו, ותשב באיתן קשתו.

ולכן כאשר ותצא דינה בת לאה לראות בבנות הארץ (לד-א), שזה פגם בקדושה, אשר כל כבודה בת מלך פנימה, נענשה תיכף משכם בן חמור, כי עיר זו אינה סובלת החוטאים במדה זו. ובני יעקב שרצו להחלישם, ענו להם במרמה (לד-ג), בחכמה (רש"י), היינו בחכמת תורתם שהשיגו שורש המקום ההוא ממצות מילה, על כן הציעו להם אם תהיו כמוני להמול לכם כל זכר (לד-טו). ומהאי טעמא הוא מקום מוכן לפורענות, כי שורש הארץ ההוא הוא קדושת היסוד, ויוסף אדוני הארץ אינו סובל החוטאים הללו. וכמו שכתב בצמח דוד (בליקטים לתפלה) על הפסוק אל תזכר לנו עונות ראשונים, מהר יקדמונו רחמיך כי דלוננו מאד (תהלים טז-ט), על פי המעשה המקובל בימי הקדוש רבי מנחם מענדל מרימנוב זי"ע אשר באו נפשות ישראל מעולם העליון לפניו בקובלנא, אשר הרד"ק המגיד מזלאטשוב זצלה"ה הוא למעלה בראש בית דין, ומאד מחמיר בעון המקרה ר"ל, על כי קדוש וטהור היה מימיו ולא טעם טעם חטא זה. והועילו בקשתיהם ונתמנה אחר תחתיו, וחזרו לפניו לאמור לו יישר כחו, כי הוקל מעליהם, כי העון הוא לפי הדור. וזהו בקשתינו שהעונות שנחשבו בדורות הראשונים, אל יזכר לנו, כי המה היו גדולים במדריגתם, אבל אנחנו דלוננו מאד, ולפי קטנות המדריגה תוקטן העון

ופתר אחר כך חלום פרעה ברוח הקודש, עד שאמר פרעה הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים בו (מא-לח). והרי אין השכינה שורה מתוך עצבות, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה (שבת ל:). ועל כרחך שיוסף קיבל כל מאורעותיו באהבה ובשמחה, עד שזכה בכל מצביו להשראת השכינה.

*

ואמר הכתוב ויהי הוי"ה את יוסף (לט-ב), שבגודל צדקתו לא הרגיש שום מדת הדין במה שאירע לו, אלא הכל הוא מחסד ה' עליו, וכמו שאמרו (ברכות ס:): חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, לקבולינהו בשמחה ע"ש. ושמעתי לבארו בשם הרה"ק רבי שלמה'קי מזעוויל זי"ע, כי בשעה שאירע לאדם איזה היוזק, שנפל בהילוכו והזקק קצת, או שאירע לו הפסד בממונו, הרי באותו רגע דנו אותו למעלה, ויצא פסק דינו להענישו בזה. הרי חייב האדם לברך את ה' שניצל בדבר פעוט כזה, ולא אירע לו היוזק יותר כפי מה שמגיע לו באמת לפי מעשיו.

ואמכיר זאת במשל, אדם שהרג את חבירו, ועומד במשפט לדונו בהריגה, או לשבת בבית האסורים כל ימי חייו. ובסופו זוכה במשפט ולא נתנו לו רק מאסר לאיזה חדשים, הוא יוצא משם בשמחה, ועושה סעודת הודאה בביתו על מה שניצול מעונש קשה. ולעומת זה היה שם אדם חף מפשע, והעלילו עליו עלילות שוא, ונתחייב גם כן במשפט לשבת במאסר כמה חדשים, הרי הוא יוצא עצב ומאוכזב, שחייבוהו מאסר על משך הזמן ההוא. ולכאורה הרי שניהם יצאו חייבים במשפט זה כזה, ולמה הראשון שמח והשני הוא עצב. אך הראשון מכיר ויודע כי חייב הוא באמת הרבה יותר, והוא שמח שלא נתנו לו מה שמגיע לו באמת. ולעומת זה השני מכיר שהוא חף מפשע, על כן מצטער על הזמן שניתן לו לישב במאסר.

וכמו כן מי שמכיר ויודע עד כמה חייב הוא במעשיו לפני המקום, כאשר הגיע לו היוזק, ומתבונן שלפי מעשיו היה מגיע לו הרבה יותר, הוא שש ושמח שלא המציאו לו מן השמים רעה יותר, והוא עומד ומברך את ה' ומקבלו בשמחה. לא כן מי שהוא צדיק בעיני עצמו, וחושב שלא מגיע לו כלום, ומזדמן לפניו היוזק בגופו או בממונו, זה מצטער על הרעה שמצא אותו, ואי אפשר לו לקבלו בשמחה. ויוסף הצדיק בגודל שפלות רוחו, חשב את מכירתו למצרים לחסד ה', הרי היה מונח בבור של נחשים ועקרבים, והצילו אותו מן השמים שלא ימות, והחליפו דינו לעבד במצרים, שיוכל עוד להמשיך לעבוד את בוראו שנים רבות, הרגיש בזה חסד עצום מה', ויהי הוי"ה את יוסף. ■

והנה האדם הנבון משים לב על כל פרט ופרט שאירע לפניו, למצוא בו לימוד והנהגה בדרכו. וכמו שפירש הגה"ק רבי שמעון סופר אב"ד קראקא זצ"ל הכתוב ותמונה אינכם רואים זולתי קול (דברים ד-ג), שאין מזדמן לאדם לראות שום תמונה שאין בה קול המדבר אליו ללמוד ממנו לקח על מה שלפניו ע"כ. ואיתא בגמרא (ברכות יח:): רשעים בחייהן קרויין מתים. ובפשוטו הכוונה שנשמתו מתה בחייו. אמנם במדרש תנחומא (ברכה ז:): פירש, מפני שרואה חמה זורחת ואינו מברך יוצר אור, שוקעת ואינו מברך מעריב ערבים, אוכל ושותה ואינו מברך עליו ע"כ. ופירושו כי הצדיק כאשר רואה זריחת השמש ושקיעתה הוא מתבונן בגדלות ה', שאו מרום עיניכם וראו מי ברא לה, וכי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננה מה אנוש וגו' (תהלים ח-ד), והוא מרגיש את נפלאות הבורא המונחים בכל דבר ודבר שבעולם, לא כן הרשעים אינם מרגישים כלל, והם כמתים שאין להם הרגשה.

ויוסף הצדיק התבונן במה שאירע לפניו, ובזה מצא חיזוק במצבו, כי אין דרכן של ערביים לשאת אלא נפט ועטרן שריחן רע, ולמה זימנו מן השמים שבמכירתו לעבד לרדת למצרים תזדמן להישמעאלים להוריד נכאת צרי ולט, מיני בשמים שונים. אין זה אלא לרמוז לו מן השמים, כי תכלית דרך זו היא לטובה רבה שיתנוצץ מזה, וכדרך הבשמים שמיישבים דעתו של אדם, כן תהא התוצאה מירידה זו.

וזהו ענין חלומו של שר המשקים, שאמר ליוסף בחלומי והנה גפן לפני, ובגפן שלשה שריגים, והוא כפורחת עלתה נצה, הבשילו אשכולותיה ענבים (מ-ט). דמבואר בחתם סופר (רג:). והנה גפן לפני, רמז ליוסף שנקרא בן פורת (מט-כב), ומתרגם דיתברך כגופן הנצב על עינא דמיא, וגפן זה הוא 'לפני', שעליו לתקנו ולהוציאו מבית האסורים וכו' ע"ש. ורימז לו והוא כפורחת עלתה 'נצה', שכעת פורח לפניו מה שהראו לו בירידתו למצרים, שהיו נושאים עמהם ניכאת ו'צרי, ר"ת נ"ץ, לרמז על הטובה שיש בירידה זו,

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל א' דחנוכה תשע"ה לפ"ק

בעיה"ק ירושלים תובב"א

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תת"ל

(שבת כב.), וחשבתי והתבוננתי בהנס דנרות שנעשה נס להדליק בשמן טהור, ואשיבה להתבונן רגלי על עדותיך, איך נכנס ברגליו הכהן טמא במקדש להדליק, ועל כרחק דטומאה הותרה בצבור, ומותר להדליק בטומאה. ואם כן יכולים להדליק גם כן בשמן טמא, ולמה נעשה נס למגנא, אלא על כרחק שבא להורות דיש חשיבות גם לנקודה של טהרה, שכל מה שיכולין לעשות בטהרה יש לה חשיבות. ולכן חשתי ולא התמהמהתי 'לשמור' מצותיך, שכל מה שאוכל לשמור שתהא בטהרה, ולא תהא טומאה בעבודת קוני, יש להחזיר עליו.

והנה בפני יהושע (שבת שם) הקשה גם כן על עצם הנס, דבשלמא אי טומאה דחוויה בצבור, כיון דלדידיה מהדרינן לעשות בטהרה בכל מה דאפשר (יומא ו.), אתי שפיר דהיה צורך לנס זה, בכדי שיקיימו מצוה זו כמצותה לכתחלה, אבל למאן דאמר טומאה הותרה בצבור, דלדידיה גם כשאפשר לעשות בטהרה, מותר לעשותו לכתחלה בטומאה, מה היה צורך להנס דחנוכה. וכתב דכיון שקודם שמת שמעון הצדיק היה נר המערבי דולק כל היום, ולאחר שמת היה כבה, רצה הקב"ה להראות חיבתם לפניו, ועשה להם נס זה ע"ש. ולכאורה כיון דמותר להדליק שמן טמא לכתחלה, מה חיבה יש בזה שיהיה באפשרותם להדליק שמן טהור. אלא על כרחק, דגם טומאה שהתורה התירה לכתחלה, מכל מקום עבודה בטהרה עדיפא מיניה, והרי גם בקודש ממש יש עשרה מדריגות בקדושה (כלים א-ו), ומכל שכן שיש עדיפות לטהרה גם על עבודה בטומאה המותרת לכתחלה, ובוה הראה ה' להם חיבתם, שהמציא להם שמן טהור שלא יצטרכו להדליק בשמן טמא, אם כי מותר זאת גם לכתחלה.

חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, חשתי ולא התמהמהתי לשמור מצותיך (תהלים קיט-נט). ויש לומר דהנה במהרש"א (שבת כא:) הביא בשם הרא"ם שהקשה מה הועילו בהנס של שמן טהור, דהא מבואר בבית יוסף (סימן תרע) דלכן הוצרכו לנס שמונה ימים, דכולם היו טמאי מתים, והוצרכו שבעה ימים להזאת אפר פרה, ויום אחד לעשיית שמנים ע"ש. וכיון דהיו טמאים, איך הדליקו המנורה, הרי הכהן טימא את השמן בהדלקתו. ותירץ שהדליקו על ידי פשוטי עץ שאין מקבלים טומאה ע"כ. וכתב במהרש"א עליו וז"ל, ואין זה מספיק דמכל מקום היאך נכנס המדליק למקדש בטומאה עכ"ל. וכתוב בבכור שור (שבת שם) דודאי מותר לילך טמא להיכל ולהדליק שמן, דכל טומאת מת הותרה או דחוויה בצבור. ואפילו כהן גדול הנכנס לפני ולפנים מותר לילך בטומאת הגוף (יומא ו.). אך קושיית הרא"ם היתה דמה הועילו בהנס שנשאר פך שמן טהור, הרי הכהן מטמא בהדלקתו, ומאי אולמא האי שמן משאר השמנים הטמאים שהיה לפניהם. ועל זה תירץ שפיר, שהשמן נשאר בטהרתו, ולא נתעסקו בו כי אם על ידי פשוטי עץ, ונשאר השמן בטהרתו ע"ש. ולפי זה הדלקת המנורה במקדש היתה אז הכהן טמא, ואף על פי כן נעשה נס להדליק בשמן טהור.

וזה מוסר השכל, דגם מי שעבודתו לקונו הוא בטומאה, מכל מקום יש חשיבות בכל פרט ופרט שיוכל לעשותו בטהרה, ולא יאמר הרי בלאו הכי עבודתי לקוני היא בטומאה, אלא יש להחשיב כל מה שיוכל לעשות בטהרה, שהרי בנס דנרות נעשה נס מלמעלה שישאר שמן בטהרה, אם כי הדלקתו תהא אחר כך בטומאה, על ידי כהן טמא. וזהו שאמר חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך, כי המנורה נקרא עדות, שהיא עדות שהשכינה שורה בישראל

תוספות ע"כ. והיינו שזה חלק ממצות חנוכה, לשאול מאי חנוכה, ולהתעמק ולהתבונן, כי תמיד יוכל למצוא בו חדשות שלא עמד עליו מקודם.

ונראה בביאורו, כי יסודו של מצות חנוכה היא פרסומי ניסא, ובכל פעולה שהאדם עושה לפרסם הנס יש בזה מצוה. וגם אחר שחייבו חכמים לעשות הפרסומי ניסא בנרות דייקא, ואינו יוצא ידי חובתו בלא זה, מכל מקום לא באו לגרע מצות פרסומי ניסא באופנים אחרים, אלא שהוסיפו כי מוטל על כל אחד לקיים פירסום זה בהנרות, אבל המוסיף גם בשאר פרסום להנס, גם זה כלול בהמצוה, דהא סוף כל סוף מגדל ומפאר שמו של הקב"ה בפרסומי ניסא. ולכן נהגו גם להדליק בבתי כנסיות בלילות, ובכמה מקומות גם ביום, ויש מצוה בריבוי סעודה, כי סוף כל סוף יש בזה פירסום הנס.

ומבואר בשלחן ערוך (סימן תרע"א-א) דאפילו עני המתפרנס מן הצדקה, שואל על הפתחים, או מוכר כסותו, ולוקח שמן להדליק ע"כ. אשר לא מצינו חיוב כזה אלא במידי של פרסומי ניסא, כמו בארבע כוסות (פסחים ט:). אבל בשאר מצות עשה, אפילו בעשה דאורייתא כגון תפילין ומזוזה, אין חיוב על האדם להוציא עליו רק עד חומש מממונו (ש"ע סימן תרנ"א). ולכאורה יש להבין, דבשלמא ליתן לעני להתפרנס יש בזה חיוב תורה מצד מצות נתינת צדקה, אבל למה חייבו חכמים לאחרים ליתן להעני שיוכל לקיים מצוה דרבנן, דבר שהתורה עצמה לא חייבה בשום מצוה דאורייתא. ונראה כי בהיות שיש על כל אחד חיוב לפרסם ניסא ה' בכל אופן שיש בידו, ובמה שנותן שמן לעני שיוכל להדליק נרותיו, גם הנותן בעצמו מוסיף במצוה המוטל עליו לפרסומי ניסא, כי גורם פרסומי ניסא בבתי אחרים. אם כן אין זה כנותן מעות לחבירו שיקיים מצות תפילין, שאין הנותן מקיים בזה מצות תפילין. אבל כשנותן מעות למצוה שיש בו פרסומי ניסא, הוא עצמו מקיים מצוה בזה, שהוסיף הוספה בפרסומי ניסא.

וכמו כן במה שדורשין במצות חנוכה, הן בהלכותיה, והן בביאור עצם הנס של השמן, וגם הרעיונות והמחשבות שטמונים במצוה, הרי זה חלק מפרסומי ניסא. וחוץ ממצות תלמוד תורה שיש בה, בימי חנוכה יש בה מצוה נתוספת של פרסומי ניסא. וזהו הורו לנו חכמינו ז"ל שהאריכו לשאול 'מאי חנוכה', להורות שזה חלק גם כן מהמצוה, לדרוש ולחקור ולהתבונן ולהתעמק בביאורו של מאי חנוכה, כי זהו גם כן פרט ממצות פרסומי ניסא. ■

אמנם יש לומר עוד ליישב הקושיא דהא נטמא השמן בהדלקת הכהן. וגם ליישב מה שהקשה שם עוד דהא המנורה עצמה היתה טמאה, ומה הועיל שמצאו פך שמן טהור, הרי נטמא בנתינתו להמנורה. ונראה דהנה הפני יהושע הקשה, דבשלמא אי טומאה דחוייה בצבור יש לחזור על שמן טהור, אבל אי טומאה הותרה, הרי מותר לכתחלה לעשותו בטומאה. וכתב בשו"ת מנחת ברוך (סימן ט) דהא דמותר להקריב לכתחלה בטומאה, הוא דוקא כשכבר נתקדשה המנחה קדושת הגוף בכלי שרת, כמו דההוא דהיה עומד ומקריב מנחת העומר ונטמאת בידו דמותר להקריבו (יומא ז.), דמיירי שכבר נתקדשה בכלי שרת. וזה דמי לכהנים טמאים שהם כשרים וקדושים לעבודה. אבל ודאי אינו ראוי להביא לכתחלה נסכים או מנחת נסכים מחולין טמאים היכי שאפשר להביא מטהורין, דכל שלא נתקדשה בכלי שרת ודאי מחוייבים מן התורה לאהדורי אטהרה. אם כן הכא, הא כל השמנים שנמצאו לא הוו אלא הקדש של קדושת דמים, אבל לא נתקדשו בכלי שרת, משום הכי מחוייבים מן התורה לאהדורי אטהרה, וכיון שלא היה להם שמן טהור, נעשה הנס שיוכלו לקיים מצוה זו כמצותה לכתחלה ע"כ.

ולפי זה אתי שפיר, דלא מיבעיא אי טומאה דחוייה בודאי היה צורך להנס שיוכלו לעשות בטהרה, אך גם אי טומאה הותרה, זה מועיל רק אחר שכבר נתקדשה השמן, ולכן הוצרכו מתחלה לשמן טהור, וקידשוה בכלי שרת שאין בו טומאה, ומאז ואילך כבר הותרה טומאה בצבור גם לכתחלה, ולא איכפת לן שוב אי יתטמא בהמנורה גופיה, או בהדלקת כהן טמא, כי אז כבר הותרה הטומאה, ושרי גם לכתחלה.

בגמרא (שבת כא:) מאי חנוכה, דתנו רבנן וכו', שכשנכנסו יונים להיכל וטימאו כל השמנים וכו' ע"ש. והמפרשים דקדקו, מדוע בתחלה מפרטת הגמרא שם את דיני ההדלקה, ולאחר כן שואל מאי חנוכה, ולא אמרו תנו רבנן וכו'. ובשפת אמת (לחנוכה שנת תרמ) כתב, שזה להראות כי צריכין לדרוש ולחקור בנס דחנוכה, כי לעולם יש בו התחדשות ותוספות, כי זה ההפרש בין תורה שבכתב שאין להוסיף עליו, אבל בתורה שבעל פה, וכן נס זה שלא ניתן לכתוב (יומא ט:). והוא בכלל תורה שבעל פה, יש בו תמיד

דברי תורה

מאת נ"ק מרן אדמו"ר שליט"א

שנאמרו בליל ב' דחנוכה תשע"ה לפ"ק

יוצא לאור ע"י מכון מעדני מלך וויען - גליון תתל"א

דהדלקת הנרות דוחה את הטומאה, הני מילי בהדלקה, דכתיב בה להעלות נר תמיד, ולמדו מכאן שההדלקה דוחה את השבת ואת הטומאה, אבל שמן שהוא ממכשירי ההדלקה לא. שהרי גבי מילה דכתיב ביה וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ולמדו מכאן שמילה דוחה את השבת, לא אמרו אלא במילה עצמה, אבל בסכין שהוא ממכשירי מילה, אין להביאו בשבת אפילו מחצר לחצר (שבת קלא.) ע"כ.

ובשו"ת חכם צבי (סימן פז) הקשה דהרי שנינו (מנחות עב.) היה עומד ומקריב מנחה ונטמאת בידו וכו', אומרים לו הוה פקח ושתוק, ושנינו (פסחים עו.) חמשה דברים באים בטומאה העומר ושתי הלחם וכו', הרי שהמנחות ונסכים באין וקרבין בטומאה. ואם הם טמאים והכהנים והכלי שרת הכל טמא, אפילו הכי שרי. ואמרו (שם עט.) אפילו ישראל וכהנים טהורים וכלי שרת לבדן טמאים יעשו בטומאה. והרי אין לך מכשירים יותר מהן, ואפילו הכי יעשו בטומאה ע"כ.

ולדפ"ק הקושיא, דהן אמת שמצינו דמכשירין שאפשר לעשותו מערב שבת אינה דוחה שבת, והיינו דשחיטת הפסח דוחה שבת, אבל הרכבתו והבאתו מחוץ לתחום וחתיכת יבלתו אין דוחין את השבת (פסחים סה:), ולמה הבאת כלי שרת טומאה למקדש שרי בקרבן ציבור. וצריכין לומר דטומאה קיל בזה משבת, וטומאה הותרה בציבור הוא גם על המכשירין. ולכן קשיא ליה דנימא כן גם בשמן למנורה דטומאה הותרה.

אך יש לומר, דהא חזינן דבקרבת ציבור הותרה שבת וטומאה, מגזירה שוה דמועדו (שם סו.), ומכל מקום לא

א-ה' ויאר לנו אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח (תהלים קיח-כו). ויש להבין כוונת המשך הכתוב רישא להסיפא. וגם מה שהתחיל בשני תוארים, א"ל הוי"ה דייקא. ונראה בהקדם לבאר מאמרם בגמרא (שבת כא:), מאי חנוכה וכו', וטמאו כל השמנים שבהיכל וכו', ולא מצאו אלא פך אחד וכו', ונעשה בו נס וכו'. וכתוב בפני יהושע, ועל כרחק שלא היו יכולין להדליק בשמן אחר שחוץ להיכל, או לעשות שמן חדש, והיינו משום דכל ישראל היו טמאי מתים כמו שכתב הב"י [או"ח סי' תע"ר ד"ה והטעם] להדיא. לכאורה יש לתמוה כל טורח הנס זה למה, דהא קיימא לן טומאה הותרה בציבור, והיו יכולין להדליק בשמן טמא. ובשלמא למאן דאמר דהוייה בציבור (פסחים עט.) ניחא הכא שפיר קצת, מה שאין כן למאן דאמר הותרה בציבור, דאפילו הדורי לא מהדרינן כדאיתא (יומא ו.), אם כן קשה טובא. תו קשיא לי דמכיון שטמאו כל השמנים ולא נשאר אלא פך אחד, מהיכן היה להם השמן למנחות בכל אותן הימים.

ומתוך כך היה נראה לי ליישב חדא מגו חדא, דודאי במנחות היו יכולין לעשות משמן טמא מהאי טעמא גופא דקיימא לן טומאה הותרה בציבור, מה שאין כן לענין שמן למנורה אפשר דלא שייך לומר טומאה הותרה בציבור, כיון דלאו עבודת מזבח היא, וקיימא לן נמי (יומא כד:) הדלקה לאו עבודה היא, אם כן לא הוי אלא כמכשירי מצוה שאינו דוחה את הטומאה. אלא דאי אפשר לומר כן משום דבתורת כהנים (פרשת אמור) דריש להדיא להעלות נר תמיד, אפילו בשבת ע"כ.

ולדפ"ק דבריו הראשונים יש לומר, דהנה הרא"ם (בביאוריו לסמ"ג בד"ה ונעשה) כתב, דאף על גב

דכלאים בבגדי כהונה, הואיל ואשתרי לכהנים בשעת עבודה, אשתרי גם שלא בשעת עבודה ע"ש. אם כן יש לומר דכהנים שנכנסו לשאר עבודות הקרבנות, שטומאה הותרה בציבור להקרבת התמיד, מותרין גם כן לשהות יותר אף לאחר שגמרו העבודה. וממילא לא תקשה איך נכנס המדליק במקדש, כי נכנס מתחלה להעבודות שהותר ליכנס להם בטומאה, וממילא הותר לו להשהות גם להלאה לצורך ההדלקה, שעצם ההדלקה הותר בטומאה, אבל להכניס שמן טמא דהוי מכשירין לא הותר, ולכן הוצרכו לנס של שמן טהור.

וזהו הכוונה שנרמז בקרא, א-ל ה' ויאר לנו, היינו שנעשה נס שמצאו פך של שמן טהור להדלקה. אך לכאורה עדיין לא הועילו בזה לחוד, דכמו שאין מכניסין שמן טמא, כן אין לכהן טמא ליכנס. על זה בא כמשיב, אסרו חג זה בעבותים עד קרנות המזבח, שכאשר נכנס הכהן לעבודת המזבח שהותר לו בטומאה, אז הותר לו להשהות גם לאחר העבודה, ושפיר היה בידו להדליק את השמן של הפך.

אמנם בעצם החילוק שמצינו בין שבת לטומאה, דלגבי שבת אסור מכשירין שאפשר לעשותו קודם השבת, ואין לעשות שום מלאכה לחלל שבת קודם שחיטת הפסח, ולמה שרי הכהן ליכנס בטומאה לצורך שחיטת הפסח, הא עובר על כניסתו עוד קודם עשיית עבודת הקרבן. ובפשטות היו יכולים לומר, דמיירי שלא היה יכול הכהן להטהר מקודם, והוי כמכשירין שאי אפשר לעשותו מערב שבת. אמנם בירושלמי (פסחים ו-ג) מבואר דמזבח שנפל בשבת, שלא היה אפשר לבנותו קודם שבת, גם כן אסור לבנותו בשבת, דמין מזבח ראוי לבנותו מאתמול, ופירש בפני משה וקרבת העדה שם, שכיון שעצם בניית מזבח הוא דבר שיתכן לעשותו מערב שבת, לכן אפילו באופן שלא היה אפשר לעשותו מערב שבת לא הותר ע"ש. ואמרו (שם) בירושלמי דכמו כן אסור להזות על הטמא בערב פסח שחל בשבת, גם אם שביעי שלו חל בשבת, ולא היה אפשר להזות מקודם. וכמו כן אם נולד בשבת יבלת בקרבן פסח, אסור לחותכו בשבת, כיון שמין יבלת ראוי לחתיכה מערב שבת ע"ש. ואם כן כל טומאת כהן, הוי כמכשירין שאפשר לעשותו מערב שבת, ואף על פי כן הותר לכהן ליכנס בטומאה לקרבן צבור.

אך עיקר החילוק נראה, כי הא דפסח דוחה שבת, הוי רק מלאכת השחיטה ודכוותיה שנוגע להקרבתו, אבל חילול שבת בשאר מלאכות כדי שיוכל להגיע להקרבתו לא הותר. אבל הא דפסח דוחה טומאה, אינו רק האיסור של

לפינון מזה למנורה, וצריכין קרא יתירה דדרשינן מתמיד, אפילו בשבת ואפילו בטומאה, וכמבואר במכילתא. ועל כרחק דהדלקת המנורה לא נחשב לקדשי מזבח, ואי אפשר למילף זאת מקרבן ציבור. אלא שגילה הכתוב דמצות מנורה הוא חיוב גם בשבת ובטומאה, וכמו מצות מילה דגילה הכתוב דדוחה שבת, והוא דין מחודש במנורה. ובוה יש לומר דמכשירין אינו דוחה טומאה, כמו דמכשירין אינו דוחה שבת, ולכן טומאת שמן למנורה לא הותרה בטומאה, ועל כן לא יכלו להדליק בשמן טמא.

וממילא תירוצו של הפני יהושע עולה יפה, דשמן למנחות היו יכולים להקריב מדין טומאה הותרה בציבור, דגם מכשירין דוחה טומאה, כמו כלי שרת. אבל במנורה, דלאו עבודת המזבח הוא, הגם שעצם ההדלקה דוחה שבת וטומאה מקרא דלהעלות נר תמיד, אבל השמן שהוא רק מכשירין אינו דוחה טומאה. ולכן לא יכלו להדליק המנורה בשמן טמא.

אמנם בחכם צבי הקשה עוד, דמה איסור יש במכשירין אצל שמן טמא, דבשלמא בהבאת סכין בשבת למילה, הוא מחלל את השבת בהוצאתו קודם קיום המצוה, וכיון שאפשר היה לו לעשותו מערב שבת אין לחלל שבת במכשירין. אבל בשמן שנטמא, או לעשות שמן טמא, אין שום איסור בחולין. ולא עובר איסור רק בשעת ההדלקה, ואז הרי הדלקת המנורה דוחה הטומאה. וצריך לומר דגם בשהיית השמן במקדש אחר שנטמא, קודם שמדליקו במנורה, יש בו איסור. ולדעת הראב"ד (ה' ביאת המקדש ג-יז) המכניס ראשון לטומאה לוקה ארבעים, ולהרמב"ם רק מכות מרדות ע"ש. ושפיר דומה למילה, דכיון דמכשירין במנורה אינו דוחה טומאה, עושה איסור בכניסת שמן טמא למקדש. (ועיין שם מה שהקשה על זה). ולכן שפיר הוצרכו להנס של פך שמן טהור, שיוכלו להדליק המנורה, דבשמן טמא לא היה אפשר, דמכשירין אינו דוחה טומאה.

והנה במהרש"א (שבת כא:) הקשה, דכיון דכולן היו טמאי מתים היאך נכנס המדליק במקדש בטומאה ע"כ. ולפי מה שנתבאר תקשה ביותר, דכיון דבהדלקת המנורה אין מכשירין דוחה, אם כן איך הותר לכהן טמא ליכנס למקדש קודם הדלקתו, שעובר על איסור טומאה עוד קודם ההדלקה, הא רק ההדלקה בטומאה הותר.

וראיתי ליישב בשם הגאון בעל שו"ת הרד"ד (בקובץ דרושים שנת תרפ"ח חוברת ז' סימן נה) דכיון דאמרו (מנחות מ:)

זה לי לדורותיכם, לעולם הבא, ובו הדליקו שמונה ימים לפי צרכם וכו', והמותר נגנו לעולם הבא עכ"ל. - ובנו בספרו קב הישר (פרק צ"ו) כתב גם כן כדבריו, וזה לשונו, ואחר כך באו בני חשמונאים לבית המקדש, ולא מצאו כי אם צלוחית אחת של שמן, אשר היתה חתומה בטבעת של כהן גדול, אשר באותה צלוחית היו מושחין בו מלכי ישראל, וכל כהן גדול שהיה טעון משיחה, נמשח באותו פך של שמן המשחה ע"כ.

ובדרשות חתם סופר (לחנוכה סו.) כתב, דשמן המנורה מכונן כנגד שנותיו של אבינו, וז"ל כי המנורה היתה דולקת והולכת שמונה ימים רצופים זה אחר זה, נמצא גם ביום ראשון היה נס שדלק ביום. והנה שיעור נר הוא שתי רביעית, היינו חצי לוג לילי טבת ארוכים (רשיי שמות כז-כא), נמצא שבצירוף לילה ויום צריך שלש רביעית [לפי שבלילי טבת הארוכים, הלילה ט"ז שעות והיום ח' שעות, ואם לילי טבת צריך חצי לוג, הרי שליוס שלם צריך שלשת רבעי לוג]. והיה צריך ז' פעמים לז' ימים שלש רביעית, הוא עשרים ואחת רביעית לנר אחד, ולשבעה נרות ככה, עולה קמ"ז כשנותיו של יעקב (בראשית מז-כח). וביום האחרון לא דלק ביום רק כבה בבוקר, והדליקו בערב בשמן טהור שכבר היה להם [כלומר, לא הוצרך לדלוק ביום השמיני משמן הנס, שכבר נמצא בידם שמן טהור] ע"כ. והיינו דכיון שהנס דנרות נמשכה על ידי יעקב אבינו כאשר יצק השמן על המזבח אשר הציב למזבח ה', על כן היה הנס בסכום השמן שעולה כנגד שנותיו.

והנה אמרו (מגילה יח.) מנין שקראו הקב"ה ליעקב א"ל, שנאמר (בראשית לג-ב) ויצב שם מזבח ויקרא לו א"ל אלקי ישראל, ויקרא לו ליעקב א"ל, ומי קראו א"ל, אלקי ישראל ע"כ. וזהו שאמרו א"ל הוי"ה ויאר לנו, יעקב אבינו אשר הוי"ה קראו ליעקב א"ל, הוא האיר לנו בנס זה של הנרות, במה שגנו הכד השמן שיצק ממנה על המצבה אשר הציב למזבח. וזהו אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח, יש לקשר החג הזה עם עבודתו של יעקב ביציקת השמן על המזבח, אשר משם המשיך נס השמן לדורות עולם.

הקרבה בטומאה, אלא גם שהיית טמא במקדש, שחייב עליה כמו על הכניסה, וכמבואר ברמב"ם שהרי אי אפשר להקריב שום פסח רק בעבודת הכהן, והותרו בזה שני איסורים, הן עשיית העבודה בטומאה, והן השהיית טמא במקדש. וכיון שלא זו הותר, על כן שרי ליכנס במקדש כהן טמא ולהכניס כלי שרת טמאים לצורך הקרבת קרבן ציבור.

*

ויש לומר עוד בכוננת הכתוב, דהנה ידוע כי יעקב אבינו המשיך נס השמן בנרות חנוכה. וכמו שכתוב בספר שפתי כהן עה"ת (פ' וישלח) כתב, ויותר יעקב לבדו (לב-כה), אמרו חז"ל אל תקרי לבדו אלא לכדו (עיין דעת זקנים לבעלי התוספות), מאין בא לו זה הכד. כשיעקב שם האבנים מראשותיו והשכים בבוקר ומצאן אבן אחת, ונתבצר לו כד של שמן ויצק על ראשה. [נעין פרקי דרבי אליעזר (סוף פרק לה) שירד לו שמן מן השמים, ויצק עליה שנאמר (כח-יח) ויצוק שמן על ראשה. מה עשה הקב"ה, נטה רגל ימינו וטבעה האבן עד עמקי התהום, ועשה אותה סניף לארץ, כאדם שעושה סניף לכיפה, לפיכך נקראת אבן השתיה, שמשם הוא טבור הארץ, ומשם נמתח כל הארץ, ועליה היכל ה' עומד שנאמר (שם) והאבן הזאת אשר שמתני מצבה יהיה בית אלקים ע"כ]. וחזר הכד ונתמלא, אז ידע יעקב שהוא מזומן לברכה, ואמר אין זה ראוי להניחו כאן. והוא השמן שנמשחו ממנו המשכן וכל כליו והמזבח ואהרן ובניו והמלכים, ועדיין כולו קיים, כמו שאמרו חז"ל (כריתות ה: הוריות יא:). זה לי לדורותיכם (שמות ל-לא). והוא כד השמן של הצרפית, שאמר לה אליהו כד השמן לא תכלה (מלכים א יז-יד), והוא אסוך שמן של אשת עובדיה הנביא (מלכים ב ד-ב). כשראה יעקב שכל כך נסים עתיד להיות בו, סיכן עצמו והביאו. כן מצאתי עכ"ל הש"ך.

ובספר ברכת שמואל (ס"פ מקץ ד"ה ואגב) הביא דברי הש"ך, ומסיים דבריו בזה הלשון, והנה פשוט הוא בעיני שגם אותו הפך נתגלה גם כן לבני חשמונאי, שהיה חתום בחותמו של כהן גדול, של אהרן הכהן, דכתיב גביה,

נתנדב ע"י יודינו מוה"ד ר' יוסף בנציון שווארץ הי"ו לרגל השמחה השוריה במענו בארדסי בנו למול טוב	נתנדב ע"י יודינו מוה"ד ר' שלום ווינגארטן הי"ו לרגל השמחה השוריה במענו בארדסי בתו למול טוב	נתנדב ע"י יודינו מוה"ד ר' ירמי מאיר פאגעל הי"ו לרגל השמחה השוריה במענו בארדסי בנו למול טוב	נתנדב ע"י יודינו הרה"ג ר' פישל לעוו שלי"א מנהל דייבתינו חק לרגל השמחה השוריה במענו בהולדת בנו למול טוב
נתנדב ע"י יודינו מוה"ד ר' ישראל חיים שפארץ הי"ו לרגל השמחה השוריה במענו בהכנס בנו לעול התורה והמצות	נתנדב ע"י יודינו מוה"ד ר' שאול וואלהנדלער הי"ו לרגל השמחה השוריה במענו בהכנס בנו לעול התורה והמצות	נתנדב ע"י יודינו מוה"ד ר' חיים משה שווארץ הי"ו לרגל השמחה השוריה במענו בהולדת בנו למול טוב	נתנדב ע"י יודינו מוה"ד ר' יואל אשר מענדלאוויטש הי"ו לרגל השמחה השוריה במענו בהולדת בנו למול טוב